

שחור על גבי לבן – חרדים, סרוגים, חופשיים, שמרנים, רדיקלים בתקשורת

הגיליון שלפניכם נושא את המספר המכובד 60. קשר מופיע כבר 36 שנה (למעט שלוש שנות הפסקה בפעילות המכון המוציא אותו לאור). אלה מספרים לא שכיחים לכתב עת המתמקד בנושאי העיתונות והתקשורת היהודית והישראלית במבט היסטורי, ומתעקש להמשיך לצאת לאור בשפה העברית שאינה נהנית מהעדפת יתר במערכת האקדמית, 75 שנה לאחר קום המדינה. היענותם ותמיכתם של קוראינו וכותבינו הישנים והחדשים והערכתה של הקהילה האקדמית – לכולם נתונה תודתנו – מחזקות אותנו בתחושה שלקשר, למאמרים ולמחקרים המתפרסמים בו יש וממשיך להיות מקום של כבוד במפת הפרסומים במדעי הרוח והחברה, בתחום המתחדש ללא הרף.

הנושא המרכזי שבו עוסק גיליון זה הוא ישן – אבל בקנקן חדש. עסקנו לא מעט ועוד נמשיך ונעסוק בעתיד ביחסי דת ותקשורת, במקומה של התקשורת הדתית, אמצעיה ושחקניה בהיסטוריה ובאקטואליה היהודית והישראלית. הנושא ממשיך להיות אקטואלי במיוחד במציאות החברתית והפוליטית הדרמטית של המדינה היום. כך לאחרונה גבר הדיון בשילובם של אנשי ונשות תקשורת דתיים באמצעי התקשורת "הכלליים" או "החילוניים". כיצד דיון זה משתלב בשאלות כלליות יותר על חופש הביטוי והעיתונות, קידמה מול ריאקציה, אחדות מול פיצול, סובלנות מול הסתגרות, אוטוריטריזם מול דמוקרטיה? זאת נוסף על דינמיקה בתוך החברה הדתית עצמה, התפתחותה התקשורתית ויחסיה וחיבוריה האסטרטגיים והטקטיים עם כוחות שמרניים אחרים.

במאמר הפותח את החלק המוקדש לנושאים אלה מביא גדעון קוץ דוגמה מן העבר הרחוק למחלוקת בשאלת שילובם של כותבים מן המגזר הדתי של המפה התקשורתית מול חששות ה"הדתה" דווקא בעיתון הרדיקלי של החברה היהודית במחצית השנייה של המאה התשע-עשרה באירופה: המליץ. מנחם קרן-קרץ מספר על כתב העת צופר/צוהר, העיתון החרדי ה"עצמאי" הראשון בישראל שחצה את הקווים האדומים המקובלים בעיתונות זו. משה ארנוולד כותב על עיתונים ייעודיים שנדפסו עבור החייל החרדי במלחמת העצמאות. רונאל עטיה לוקח אותנו לקהילת ג'רבה שבתוניסיה במחצית הראשונה של המאה העשרים, ומנתח את הקשרים והמסלול שבין בית המדרש לבית הרפוס. ובמחנה ה"שמרני" מציגה אופירה גראוויס-קובלסקי את הדיאלוג שנוצר בין כתב העת אלף של התנועה הכנענית לסלם למחשבת ישראל של ישראל אלדר שייב,

ואילו טליה דיסקין דנה בחינוך המשפטי-פוליטי לקוראי עיתון הנוער של מפלגת חרות, **חרות לנוער.**

בשימוש במדיה החדשים על ידי החברה הדתית והחרדית חקרו נעמי סילמן וענבל אסתר סיקורל את עיצוב מנהגי הנידה בידי נשים הכותבות בקבוצות דתיות בפייסבוק. נילי שטיינפלד, יהודית מילצקי, תמר ברנבלום ואלעזר קורנפלד סרקו דפי אינטרנט במטרה לנתח את זיהוי מסרי הכזב בחברה החרדית כביטוי לאוריינות דיגיטלית ומסקנתם חד משמעית בהשוואה לחברה הכללית.

ועוד על הרשתות החברתיות: טל לאור כחן את השוני בנוכחותן ובדפוסי הצריכה של קבוצות שונות ברשתות החברתיות. המונח "דיקטטורה" הוא מטבע לשון בשימוש לעיתים מזומנות היום בישראל. ברק בר זוהר השווה את סיקור מותם של דיקטטורים היסטוריים ידועים לשמחה: מוסוליני, היטלר וסטלין בעיתונות העברית.

מאמרה המקורי, האישי ומעורר המחשבה של זהר שביט, הנועל את החטיבה המחקרית בגיליון, נוגע בנושא אקטואלי עדיין, למרבה הצער, לשכבות אוכלוסין נטולות חשיפה תקשורתית מספקת, גם אם במידה מועטה יותר מתקופת הצנע: מה היו הייצוגים של אוכל בעיתונות הילדים של התקופה?

במדור "קשר לתיעוד" סוקר עמיר עירון את מודעות הפרסומת שנכתבו במערכות העיתונים בארץ במחצית הראשונה של המאה העשרים ובשנים הראשונות לאחר הקמת המדינה, ואת תרומתם של כמה מגדולי היוצרים בספרותנו להן. מדורי עבודות המחקר לתארים האוניברסיטאיים, וביקורת הספרים איתנו כרגיל.

באיחולי קריאה נעימה ומועילה ולהתראות בסתיו בגיליון 61, המערכת